

Una crítica retroactiva

Antoni Mora

*Narrativa catalana de la postmodernitat.
Històries, formes i motius*

Jordi Marrugat

336 pp., 2014, Barcelona, Universitat de
Barcelona

La postmodernitat és allò que tal vegada s'esdevingué. La incertesa d'haver-se esdevingut realment és una cosa que li resulta intrínseca, i això per diferents motius. Un de no especialment sofisticat, però no menor, és que mai no es pot caracteritzar la pròpia època amb gaire seguretat d'afinar amb precisió en el diagnòstic, ja que, com s'acostuma a dir, no hi ha prou perspectiva. No acaba de ser un consol que, en realitat, mai no s'afina del tot en aquestes matèries, almenys pel que fa a la unanimitat. Un motiu més profund és que si hagués estat alguna cosa, la postmodernitat hauria perdut la seva condició –i el seu nom– l'endemà mateix d'haver estat reconeguda, ja que amb ella es decretava com a anacrònica la idea d'època present, unitària i unívoca. I si suposava una liquidació –o una «superació»– de la modernitat, el primer que havia de desaparèixer era el referent de la cosa liquidada o superada en el seu mateix nom. Però l'èxit de l'etiqueta va ser fulminant, i això, el seu abús indiscriminat i oportunista, determinà la seva ràpida caducitat. Encara avui es fa servir, però sona a cosa ultrapassada i buidada de sentit.

No sé si algú recordarà aquella columna de Josep Ramoneda a *La Vanguardia*, a mitjan anys vuitanta –en plena efervescència de la cosa, doncs–, que es tancava amb una contundent afirmació –cito de memòria–: la postmodernitat s'ha acabat. És un fet que, d'aleshores ençà, el sap més o menys tothom tret de quatre despistats –va amb certs oficis: alguns periodistes, una colla de sociòlegs i es veu que un crític literari molt especialment descaminat.

La hipòtesi pot ser un índex de cortesia per part del pensament organitzat –que no necessàriament és filosofia. També pot ser un senyal de prudència, si és que no ho és de lucidesa. Val la pena recordar que aquell vell llibret que Jean François Lyotard publicà a finals dels anys setanta, sobre la condició postmoderna, estava formulat molt explícitament com una hipòtesi. Immediatament després, el mateix filòsof sotmeté la hipòtesi a una profunda crítica, i acabà per descartar-la. Frederic Jameson, que ha estat molt més insistent al llarg del temps en el manteniment del mot, tampoc no ha deixat de ser prudent en el seu ús. En l'àmbit de l'anàlisi de la literatura catalana s'han donat diferents casos, però es pot assenyalar com a exemple que Víctor Martínez Gil n'ha fet un ús molt raonat, crític i minuciosament circumscrit a l'estudi d'una època i un tipus de textos que permeten l'aplicació de l'hipotètic mot amb algun sentit.

De fet, el prefix *post* convé fer-lo anar amb compte, perquè suposa la manipulació d'una matèria molt sensible, el temps, i més exactament la temporalitat, que no para de córrer i que en qualsevol moment es disposa a desmentir qualsevol cosa que es faci en nom seu. Ho fa, sovint, d'una manera sorneguera. Decididament, es tracta d'un sufix que té una mala posteritat, gairebé que ho porta

advertit en el nom. Per apuntar la retolació *post* en uns casos més plausibles: quan es donà per acabat el postsimbolisme, o el postromanticisme? No és fàcil d'establir en termes dràstics, però és evident que a partir d'algun moment aquestes etiquetes sonaren a carrinclones, i llavors, en cas de necessitar-ho, es passà a parlar directament de simbolistes o de romàntics en un sentit de models o d'estils repetits en el temps, si és que no com a «constants culturals». Altrament, la mateixa modernitat no és res d'especialment unívoc, i sempre ha conviscut amb elements antimoderns i fins i tot premoderns.

Tot discurs vestit –si és que no disfressat– amb un *post* acaba per ser víctima d'un efecte pervers: l'ingenu pretén estar parlant d'una cosa molt nova, però en realitat resulta que explica l'actualitat amb data de caducitat imminent. Explicar la marxa del present a partir del tall immediat amb el passat, un tall que per cert tot sovint és imaginari, ja tingué la seva època eufòrica amb el posthegelianisme i el postnietzscheanisme (jo tampoc no me'n puc estar), propiciant una corrua de posteritats que amb el pas del temps han quedat arraconades entre les deixalles de les andròmines més ridículament inservibles: posthistòria, postcultura, postmetafísica, postnacional i un llarg etcètera, en una cursa que semblava que es competia per veure qui la deia més grossa. I el cas és que la història, la cultura, la metafísica, la nació i tot el llarg etcètera que s'hi vulgui afegir són coses que segueixen tan vives –i tan mortes– com sempre. Encara ara hi ha qui s'atreveix amb la postdemocràcia, o qui explica alguna cosa actual en referir-se al postfordisme. Però els últims a dir-la més grossa, ara per ara, són els qui avui parlen de posthumà i posthumanitat. Sobre això només cal demanar que l'últim

humà, quan arribi de veritat, avisi els qui quedin, no fos cas que no se n'assabentessin.

Jordi Marrugat s'ha proposat fer un assaig sobre la narrativa catalana de les darreres dècades amb la discutida i discutible etiqueta de la postmodernitat, per caracteritzar tota aquesta època, dels anys vuitanta ençà. Aquí ja comencen els problemes, perquè pretén denominar alhora un simple marc temporal i uns continguts específics. La frase que obre el llibre ja és una declaració de la inconveniència flagrant de l'empresa. Diu així: «Un dels motius més consolidats del plurisignificatiu concepte de “postmodernitat” és el que l'entén com el període històric que, a Occident, segueix el de la modernitat». L'autor sembla no haver copsat que la «plurisignificació» d'un terme més aviat en desaconsella el seu ús, a més de desmentir dràsticament que pugui ser *un concepte* (en fa un problema doble: que sigui *un* i que realment sigui *concepte*). Altrament, assegurar que el prefix *post* designa allò que ve després de la paraula afectada pel penjoll és l'expressió d'una banalitat que no es mereix haver de llegir cap lector que hagi superat el parvulari.

Tot seguit s'empara en la «neutralitat» del terme d'una manera que obliga a preguntar-se per què cal caracteritzar una època amb un nom que, diu literalment, «no compromet amb cap estètica ni cap ideologia». Això li permet afirmar que «qualsevol escriptor català que hagi construït la seva obra des de, aproximadament, els anys seixanta o setanta fins l'actualitat és, en aquest sentit, un autor postmodern». Segons això, Miquel Martí i Pol és tot un postmodern, com també n'és Mercedes Salisachs. El problema es recargola quan resulta que al llarg de tot el llibre sí que pretén caracteritzar amb uns continguts ben específics i insistents aquesta dita

literatura postmoderna. En realitat no fa altra cosa que això, assenyalar una colla de trets prèviament establerts en les obres analitzades. I aquests trets són, a sobre, els més carrinclons i tronats que es van anar repetint al llarg dels anys vuitanta, com l'inici d'una suposada nova època. És la història mil vegades repetida de la fi dels grans relats, de la fallida de la idea de progrés, el desdibuixament de la frontera entre realitat i ficció, l'esquerdament del subjecte, etc.

És el vell i gastat clixé que serveix per explicar-ho tot sense realment arribar a dir res. Perquè al llarg del llibre es fa un ús tan immoderat del terme *postmodern* que al final pot voler dir qualsevol cosa. Es parla sovint de «l'home postmodern», si bé de vegades s'adona de la suposada incorrecció política i s'autorectifica per referir-se als «homes i les dones postmodernes» –o també a les «persones postmodernes». Es veu que hi ha una «psicologia de l'home postmodern», i una «realitat», i una «vida comuna», o un cinema, tot postmodern. Arriba a parlar de «l'ésser postmodern». I hi ha un moment que perd tant de vista el sentit més elemental del terme que maneja que no se n'està de parlar del «classicisme postmodern».

És l'il·lusionisme d'aquell moment després del qual res no va ser com abans, basat en l'estrabisme que he dit, que t'obliga a mirar enrere per decretar la novetat que està en eclosió pertot arreu. Així, a la pàgina 40 el lector es troba amb l'apoteosi de la novetat postmoderna. No puc evitar la citació una mica llarga. L'autor constata aquesta llista de crucials novetats: «Una nova societat sotmesa a nous condicionants materials sorgits del desenvolupament i la transformació del capitalisme industrial; una nova manera d'entendre i representar-se la humanitat; un nou model d'intel·lectual i d'escriptor; una nova

manera de narrar; una nova manera de relacionar-se amb el passat; una nova concepció de l'espai i el temps; una nova idea d'identitat». També cal dir que aquestes grans novetats epocals, no hi ha manera de lligar-les amb cada una de les unitats que prometen, però pretendre que aquest postmodern hagi entès que la postmodernitat suposava precisament l'esmicolament de la unitat ja seria massa demanar, i ell com a mínim n'albira set. I el cas és que rere de cada gran novetat no hi ha la més mínima descripció, a part de la reiteració de la fórmula.

Quim Monzó és assenyalat –insistit i celebrat– com el primer narrador postmodern en llengua catalana. A això va dedicada tota la primera de les tres parts del llibre. Es tracta d'una caracterització que ja ha estat tan treballada que potser estaria bé començar a alliberar l'escriptor d'aquesta cotilla tan estreta, i tan gastada. És el que li passa a William Gaddis, posem per cas: encara hi ha algun crític mandrós, sobretot americà, que continua classificant-lo com a postmodern. És la manera de no dir-ne res i de condemnar-lo a la insignificança arqueològica. Com a dràstica burla de tanta i tan insistida exhibició d'incompetència crítica, un llibre recent amb diferents assaigs sobre Gaddis s'ha titulat *L'últim d'alguna cosa* (*The Last of Something*). Amb Monzó passa el mateix, i això que hi ha molt de Monzó recorregut –i per recórrer–, com per escanyar-lo amb aquest qualificatiu tan lleuger, que a hores d'ara el deixa reduït a una mera caricatura. Perquè si del que es tractava era de rastrejar els orígens molt contextualitzats d'un determinat tipus de narrativa que va poder rebre aquella etiqueta en un moment donat –i ja remot–, hagués estat més just no menystenir tant com ho fa Marrugat l'obra d'un Biel Mesquida, que

esmenta molt de passada. I resulta del tot insòlit, gairebé impossible, estudiar la narrativa postmoderna en català i ni esmentar *L'amarquista nu*, de Lluís Fernández, amb tot el soroll *postmodern* que va fer al seu moment. Resulta curiós: tanta xerrameca buida a l'entorn del mot, i en realitat allò que realment podria rebre encara ara, des d'un punt de vista històric, el qualificatiu de *narrativa catalana postmoderna* a penes és mig acariciat al llarg del llibre.

Però, en tot cas, si Monzó –o Sergi Pàmies, o Màrius Serra, entre d'altres–, són postmoderns previsibles, i potser inevitables, val la pena preguntar-se què passa amb aquells escriptors que no hi ha manera d'encabir en un distintiu molt elàstic, però només fins a un cert punt. Cal recordar que des de l'inici del llibre s'ha plantejat el terme en un sentit epocal, i no com un corrent estètic –malgrat analitzar tan reiteradament Monzó i companyia pels seus continguts postmoderns. Què passa, llavors, amb els tan poc postmoderns com Jaume Cabré, Jesús Moncada o Joan Francesc Mira? No passa res, ja que continuen essent encabits en la postmodernitat, malgrat quadrar-hi tan poc. Només que llavors l'autor atura l'automatisme dels tòpics postmoderns –fi dels grans relats, esmicolament del subjecte, etc.– i, en el capítol dedicat a Cabré, gairebé s'oblida del terme. Senzillament en descriu les novel·les de maduresa (segons la tècnica que domina a tot el llibre: poc més que explicant-ne l'argument), bo i assenyalant fins a quin punt no té res a veure amb la postmodernitat i dient que empra «tècniques narratives absolutament tradicionals», que se serveix del «model de narrador clàssic», que toca «l'essència atemporal» de l'home, amb la força de «les velles històries». Decreta que la postmodernitat es caracteritza per haver

liquidat la unitat del gènere humà, una banalitat que deixa anar sense el més mínim deteniment crític, però tot seguit alaba Cabré per la seva capacitat de fer evident «que tots els éssers humans estem estretament lligats encara que no en tinguem plena consciència». I no posa cap èmfasi ni dona cap explicació del trencament que suposa tot el que descriu de Cabré respecte de les tesis de la resta del llibre. En el cas de Jesús Moncada, es mostra més ambivalent: no li importa dir en una pàgina que fou un narrador de la «realitat postmoderna» i en una altra que és un «representant d'una cultura popular que es transmeté a Catalunya durant molts anys» (i es refereix concretament a l'herència popular catalanista i republicana, que, pel que sembla, fou postmoderna). I per no entrar en terrenys encara més involuntàriament còmics, no diré res dels comentaris sobre Ferran Torrent, Carme Riera i la postmodernitat.

Però pel que fa a la línia dominant del llibre, una altra cosa que crida l'atenció fins al punt que deixa ben a la vista una de les idees bàsiques que el sosté, és l'ús que fa del terme *adaptació*. Ja se sap, en un llibre de més de 300 pàgines, de vegades a l'autor se li pot escapar un terme imprecís o desajustat. Però no és el cas. Marrugat diu sovint que la postmodernitat és una cosa (un ens, una situació, una conveniència..., això mai no queda clar tanmateix) a la qual l'escriptor s'ha d'*adaptar* –o *adequar*. En donaré uns exemples, indicant-ne el número de pàgina perquè es vegi que no és una cosa passatgera: Monzó, diu, era conscient de l'adaptació de la seva escriptura a la postmodernitat (16), si bé tot i haver sabut fer aquesta adaptació, el seu discurs «no s'hi acomodà complagudament» (s'hi resistí, doncs, 20); l'èxit d'aquest narrador va fer que molts

joves escriptors descobrissin «una manera de cultivar la narrativa adequada a la postmodernitat» (41); són molts escriptors que «intentaren construir models de novel·la que els permetessin adequar aquest gènere a la representació d'un món tan complex i divers com el de la postmodernitat» (102); una cosa sorprenent és que «Pàmies trobava un model novel·lístic adequat alhora a si mateix i al seu temps» (105 –això ja resulta més complicat)... L'autor també assenyala «allò que permet construir una novel·la adaptada a la realitat postmoderna» (121). Que la literatura s'hagi d'adequar al seu temps i d'adaptar-se a la societat del seu moment, a part de ser una cosa molt poc *postmoderna* (segons la vulgata que empra Marrugat), revela una actitud que té la categoria d'un credo. Es tracta d'una posició que no afecta necessàriament els autors analitzats (tot i que queden retratats d'una manera ben galdosa), sinó que pertany a la mirada de qui els analitza i, més que analitzar-los, els classifica en un estret marc prèviament configurat. El conservadorisme implícit és tan elemental i eixorc que potser no necessita més explicacions. I la concepció de la literatura que té aquest crític no podria ser més pobrisona: la concep com allò que ha de seguir els mandats de la «realitat», la «societat» –els mots són seus.

Els criteris hermenèutics de Marrugat són inexistents, tret de repetir la paraula màgica, tantes vegades reiterada al llarg del llibre. Gairebé que no fa altra cosa que explicar arguments de novel·les i de contes. De vegades és capaç de fer descripcions que semblen destinades a figurar en una faixa promocióal del llibre que comenta, com quan diu que *Les veus del Pamano* constitueix «un cúmulo trepidant d'històries d'amors, secrets, mentides, odis, venjances, traïcions, assassi-

nats...» (els punts suspensius són seus). La manca de criteris, i de qualsevol mena de treball conceptual, és constant, però queda especialment palès en unes quatre pàgines esgarrioses en les quals fa una mena de repàs de la història de la cultura moderna. Amb l'antecedent del cristianisme, passa al segle XVII, a la Revolució francesa, «poc després Friedrich Nietzsche assentava les bases més perdurables d'una crítica a la modernitat», i d'aquí ja passa directament a Spengler i als filòsofs frankfurtians. Del poc rigor amb què està confegit el llibre es podrien donar una colla llarga d'exemples, però en donaré un que retrata prou bé com s'ha posat a escriure sense haver-s'ho pensat dues vegades. Escriu: «el número de novel·les postmodernes –fins i tot comptant només les catalanes– voreja l'infinit».

El llibre no deixa de contenir una bona notícia, i és just de consignar-ho. Resulta que podria donar-se el cas que la postmodernitat ja estigués a les seves acaballes, en haver-se iniciat «una nova articulació de la cultura», «un nou període històric». És clar que ja torna a ser la dèria pels temps nous, servits sempre amb idees velles.

La literatura catalana actual, o la de les últimes dècades, o la de qualsevol altre moment, fins la de qualsevol altre indret, escrita en la llengua que sigui, mereixen ser analitzades, estudiades, relacionades, assajades, criticades, historiades, segons cregui oportú qui s'hi atansi com a estudiós. Però amb la condició de no fer-ho de qualsevol manera, sense més eines que haver-se llegit una colla de llibres i empaquetar-los amb quatre prejudicis conceptuals fets anar a la babalà. Tampoc no resulta gaire tranquil·litzador que una cosa tan insubstancial i tan pocatraça com aquesta s'hagi comès amb el suport d'una universitat pública. □